

De kever als religieus symbool.

Guido Bonamie

Scarabeeën.

De scarabee wordt in het algemeen geassocieerd met het antieke Egypte waar deze kever inderdaad als een heel belangrijk godsdienstig symbool werd behandeld, maar ook elders en zelfs in de prehistorie werden scarabeeën en andere kevers aanbeden. Bij de Egyptenaren echter zijn de bewijzen en restanten overduidelijk dat de scarabeeën als religieus symbool werden gebruikt. In dit artikel uit de hand van Yves Cambefort wordt in 4 delen een overzicht gegeven van verscheidene godsdiensten en culturen welke kevers als symbool gebruiken.

- Prehistorie tot Boeddhisme, en Sjamanisme, Taoïsme
- Oude Egypte, Khepri en de piramiden, de scarabee en de mummie, de veelbelovende scarabee en Ptah en Neith.
- Indo-Europa met het oude Europa, India en Iran.
- Joods-Christelijke cultuur met de Semieten uit de bijbel, Christelijke schrijvers en het moderne Europa.

Van de prehistorie tot Boeddhisme en Taoisme.

Het is algemeen bekend dat het prehistorische geloof bij veel primitieve culturen uit dezelfde periode aan elkaar gerelateerd was. Verassend is echter dat dit primitieve geloof dikwijls evolueerde tot echte geloofsculturen.

Sjamanisme

De zogenoemde “hangers” met kevervorm zijn al gekend van het Neolithicum dus 10.000 à 20.000 jaar oud, en dus veel ouder dan de Egyptische beschaving. Het is door de ouderdom, dus gebrek aan overlevering, dan ook heel moeilijk om de juiste betekenis van dit symbool te achterhalen. Sommige ideeën werden verkregen door het bestuderen van de primitieve culturen van vandaag. “Ethno-entomologische” studies toonden aan dat kevers belangrijk waren als

Neolithische
buprestiden

voedsel en ook werden bewonderd door hun vliegkunst. In primitieve en traditionele culturen spelen de sjamanen (geestelijke en intellectuele leiders, medicijnmannen) een belangrijke rol. Het waren de geestelijke leiders van de maatschappij in zowel aardse als mystieke materie. Zij beeldden zich in dat ze in staat waren om in de lucht te vliegen (in tranche of in een droom uiteraard en onder invloed van drank, drugs, dans en muziek) en af te dalen naar de onderaardse hel waar ze onderhandelen tussen geesten en het gewone volk. De talenten om te vliegen en te graven in de aarde vinden we ook bij de kevers die beide capaciteiten bezitten. Het is dus niet onwaarschijnlijk dat de kever daardoor als symbool heel belangrijk was, hun levendige kleuren en soms spectaculaire vorm werden als voorbeeld genomen.

Een andere mogelijke uitleg is dat deze primitieve of traditionele culturen geloofden dat alles een doel heeft en niets per ongeluk ontstaan is, zo toonde Mircea Eliade aan. Voedsel, als noodzaak tot het leven, werd als symbool van het leven gemaakt en daarom aanbeden. Alles wat kan gegeten worden kreeg een goddelijke bijklank, dus ook de kevers. De Franse filosoof Claude Lévi-Strauss toonde aan dat er een sterk verband is tussen versieringen en voeding. Versieringen die de traditionele stammen gebruikten waren niet enkel als decoratief element bedoeld. Iemand die zulke versieringen droeg, kreeg zagezegd ook meer macht en kracht. Daarvoor gebruikten ze zoveel mogelijk versieringen die voedsel voorstelden, als er dan nog esthetische aspecten, zoals de metaalkleur of de horens van sommige kevers bijkwamen, had dit nog een grotere waarde voor de sjamaan. Heldere metaalkleuren wekken de indruk van zonlicht en heldere hemel, horens symboliseren de hemel, vooral als de dragers ervan kunnen vliegen. Veel keversoorten werden, en worden nog steeds gegeten in Amerika, Australazië, Azië, Afrika en sommige soorten ook in Europa. Sommige samenlevingen gebruiken ook de blinkende dekschilden van *Buprestidae* of *Rutelidae*, of de horens van *Lucanidae* en *Dynastidae*. In westerse beschavingen werden rond de jaren 1900 de juwelen dikwijls met kevers of andere insecten versierd. In Europa, Noord-Amerika vindt men colliers, broches en oorhangers met kevers erop. Vandaag nog worden vooral in Mexico sommige levende kevers gedragen als broche, vastgemaakt met een kleine bronzen of gouden ketting

De scarabee als schepper.

Bij de sjamanen is er ook een mythe die een rol zou weggelegd hebben voor de kevers bij de schepping van de aarde. Sommige indianen van de Chaco stam (Z. Amerika) geloven dat een grote scarabee, Aksak genoemd, de man en de vrouw zou geboetseerd hebben uit klei. De scarabee, die mest tot balletjes rolt werd dus pottenbakker, iets wat we later terugvinden bij de oude Egyptenaren.

In een nog merkwaardiger legende duikt een waterinsect naar de bodem van de zee om materie boven te brengen en daarmee het vasteland te vormen. In sommige versies van deze legende is het waterinsect een kever. Deze legende vindt zijn oorsprong bij de pre-Arische mensen van India en zuidoost Azië. Deze mythe combineert waarschijnlijk twee kevers, een *Dytiscus* (van het Grieks *dytiscos* = duiker) en een scarabee, de eerste door zijn kunst om te duiken, de tweede door de kunst om een mestbal te vormen en voort te duwen.

Het uitspansel, als symbool, vergelijkbaar met het water, zorgde voor enkele variaties op dit thema. Bij de Sumatraanse Toba bracht een grote kever een bal materie uit de lucht en creëerde zo de aardbol. Deze kever kon een scarabee zijn. De oude Grieken en Egyptenaren geloofden zelfs dat een scarabee kon vliegen met een mestbal tussen zijn poten.

Boeddhisme en Taoïsme.

Een mogelijke erfenis van het sjamanisme vinden we in sommige boeddhistische liturgische versierselen met kleurige kevers, vooral dekschilden van *Buprestidae*.

Mogelijks erfden de Boeddhisten de gewoonte om sieraden en versierselen te maken met kleurige dekschilden van kevers van de sjamanen. Deze manier van versieren bestond op het Aziatische continent rond de 6^e eeuw na Christus. Waarschijnlijk zijn er geen oudere vondsten door de fragiliteit van de keverresten, maar waarschijnlijk bestond deze gewoonte al veel langer, parallel aan de Egyptische beschaving vonden we deze gewoonte al van Toetanchamon 's graftombe (14^e eeuw voor Christus) welke eveneens met dekschilden van *Buprestidae* bekleed was. In Azië bestaat nog steeds de Tamamushi reliek in de Horyuji tempel in Nara (Japan). Deze werd gebouwd voor prinses Suiko, gekroond in 592 nc. en getooid met 9000 dekschilden van de buprestide *Chrysochroa fulgidissima*.

Chrysochroa fulgidissima

Taoïsme is een andere Aziatische godsdienst, of eerder een filosofie. Het doel van dit geloof is de onsterfelijkheid, zij het van materiaal (het lichaam), zij het spiritueel (van de ziel). Natuurlijk was de spirituele onsterfelijkheid dierbaarder en moeilijker te bereiken. Een

gekende tekst “Het geheim van de gouden bloem”, neemt de heilige scarabee als een voorbeeld van de taak die men moet vervullen om spirituele onsterfelijkheid te bereiken. Taoïsme gelooft in de kracht van ronde kralen van diverse materialen die helpen tot het bereiken van de onsterfelijkheid. Het mestballetje van de scarabee was van één van deze ronde materialen, de larve en de pop werden eveneens gebruikt als religieus symbool in het taoïsme.

“The scarab rolls his pellet, and life is born in it as an effect of nondispersed work of spiritual concentration. Now, even in manure an embryo can develop and cast his "terrestrial" skins, why would the dwelling of our celestial heart not be able to generate a body too, if we concentrate our spirit on it?”

“De mestkever rolt zijn mestkogeltje, en het leven ontstaat erin als effect van niet verstoorde, geconcentreerde werken. Zelfs in mest kan een embryo ontwikkelen en zijn aardse vorm, waarom zou het huis van onze hemels hart geen lichaam kunnen creëren als we onze geest erop concentreren?”

Laat ons onthouden dat de larve en de pop in de mestbal geobserveerd zijn, hoewel ze zich in werkelijkheid niet in de mestbal ontwikkelen terwijl die rondgedraaid wordt, maar later in het nest waarbij de bal peervormig wordt geboetseerd. In Egypte werden gelijkaardige observaties gedaan.

Antieke Egypte.

Khepri en de piramiden.

De antieke Egyptische beschaving bestond uit rondzwerfende, vee houdende, nomaden die rondtrokken in de Sahara, en sedentaire boeren in de Nijlvallei. Waarschijnlijk lag hun religie dicht bij het sjamanisme. Ook zij kenden de grote metaalkleurige *buprestidae* van de acacia bomen en de groen-goudkleurige mestkever die mestballen maakt van de mest van het vee. Uit die prehistorische tijd zijn ook stenen hangers bekend met de vorm van buprestiden. Afbeeldingen van scarabeeën echter vindt men pas terug in de 1^e dynastie, ongeveer 3000 v.C. Uit die tijd vindt men o.a. kleine in onyxmarmer gemaakte doosjes in de vorm van scarabeeën. Volgens de Britse egyptoloog Flinders Petrie diende dit doosje aan een ketting rond de hals te hangen en bevatte het mogelijks een echte kever.

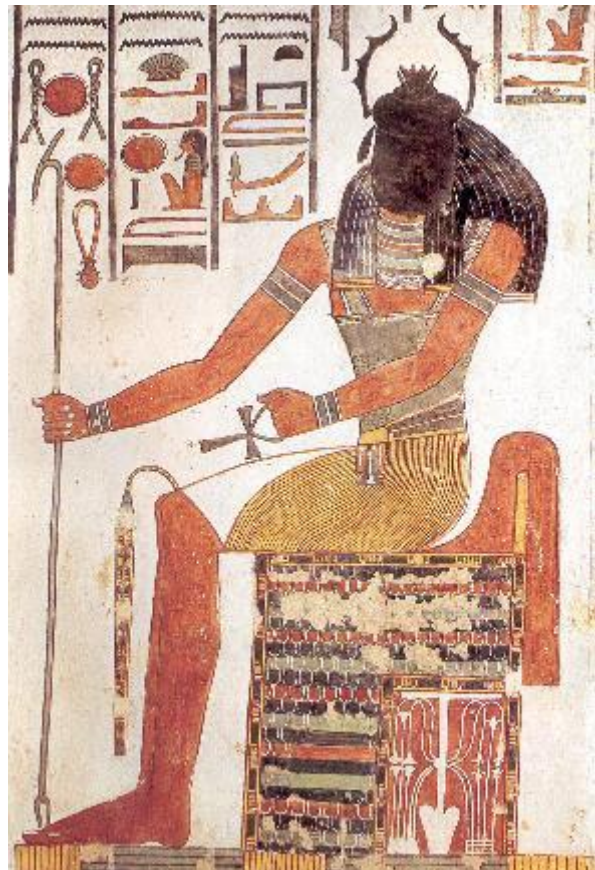
In Egypte was de eerste associatie met de scarabee de zon. De eerste scarabeeëncultus ging waarschijnlijk over de helder metaalkleurige *Kheper aegyptorum*. Dit symbool kwam van het verband van de mestbal met de zon; de kever die zijn mestbal voortrolt was de uitleg van de verplaatsing van de zon langsheen de lucht. Hoewel; waar is de kever in de hemel? Deze verklaring is noch logisch noch exclusief, de Egyptenaren echter geloofden onvoorwaardelijk in deze verklaring.

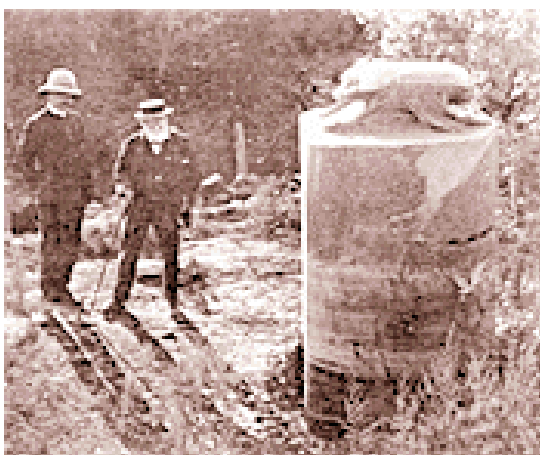
© University of Pretoria

Kheper aegyptorum

De hoofdstad van de zonverering was de stad On, in het Grieks Heliopolis. Het was waarschijnlijk in On dat Kephri, de verschijningsvorm van de zonnegod Ra zijn oorsprong vond in de eeuw voor de eerste dynastie. Kephri kan in verband gebracht zijn met de schitterende *Kheper aegyptorum*, of de donkere *Scarabaeus sacer* die later meer en meer afgebeeld werd. Tegenwoordig komt enkel nog de laatste voor in deze regio, *Kheper aegyptorum* is een meer zuidelijke soort en waarschijnlijk is door een belangrijke klimaatverandering sinds de Egyptische beschaving die soort daar verdwenen. De naam Kephri (of Kheperi, of Khepera), waar wij trouwen de naam kever aan te danken hebben, betekent “hij die is, het bestaan” Die naam is ook gerelateerd met woorden zoals Kheper (bestaan, ontstaan) en Khepru (verandering, metamorfose). Origineel vertegenwoordigde Khepri de zon van zonsopgang tot zonsondergang hoewel hij in de oudste teksten de zon meenam in de avondschemering. Al vlug echter werd hij gekluisterd aan de opkomende zon, een rol die hij gedurende de ganse Egyptische beschaving speelde. Hij wordt voorgesteld als een man met een hoofd in de vorm van een *Scarabaeus*. Khepri verloor zijn rol als de god van de ondergaande zon aan de god Atum, vaak afgebeeld met het hoofd van een ram, daarom wordt de scarabee met de kop van een ram het symbool van de opgaande en de ondergaande zon, of zoals men wil van de geboorte en de dood. Aan Kephri of Atum voegt men vaak Re toe, Re = de zon, die zij onder hun hoede hebben.

Kephri

Tijdens de hele duur van het oude rijk der farao's (2650-2200 v. C.) en tot het begin van het nieuwe koninkrijk (1050 v. C.) kreeg Kephri diverse titels, van God van de ochtendzon, de schepper van het heelal, vader van de Goden, de zelf-geschapene. De grote sphinx, ook gekend als het grote standbeeld van Kephri kijkt oostwaarts om de rijzende zon te aanbidden. Dit standbeeld dat in

de onmiddellijke omgeving van de piramides in Gizeh en werd waarschijnlijk gedurende de 4^e

dynastie (ong. 2575-2465 v.C) gebouwd. In 1987 merkte men op dat als de sphinx een mestkever (God) vertegenwoordigde, de piramides dan niets anders voorstelden dan reusachtige mestvlaaien, vee was zeer belangrijk in de Egyptische religie. Men is wel niet zeker dat de sphinx gelinkt is met de mestkever, wel is men in het bezit van twee kolossale afbeeldingen van mestkevers. De term kolossaal is relatief, daar de grootte van de afbeeldingen nauwelijks groter is dan één meter. De grootste ervan staat in het “British Museum”, waarschijnlijk meegebracht uit Alexandria. Het beroemdste is gemaakt uit rood graniet en staat op een twee meter hoge piëdestal nabij de tempel van Karnak. De toeristen doen dan de wens om nog eens te mogen terugkeren, een gebruik misschien zo oud als het beeld zelf.

De scarabee en de mummie

Het begrijpen van de dagelijkse opkomst van de zon was heel belangrijk voor de Egyptenaren. Wat gebeurde er echter tussen zonsondergang (waar de zon sterft en uitgebrand is) en het terug opkomen van de zon (waar ze opnieuw geboren wordt)? Er zijn aanwijzingen dat de Egyptische leraren zoals priesters het idee haalden om te onderzoeken wat er gebeurde met de begraven mestval van de scarabee. Waarschijnlijk ontdekten ze bij de entomologische studie ervan, voorgaand op deze van Fabre ong. 5000 jaar later, de volledige metamorfose van de scarabee. De conclusies hoewel waren ietwat anders dan de conclusies van Fabre. Zij dachten dat de mestbal het ei van de kever was. Dus om een ei te maken had je mest nodig, geen vrouw, daardoor waren het allemaal mannetjeskevers. Terzijde merken we op dat de Egyptenaren geloofden dat de gieren allemaal vrouwtjes waren. Het idee van de oude Egyptenaren was dat oude mannetjeskevers hun mestbal/ei begroeven onder de grond. In de bal, het ei, werden belangrijke veranderingen waargenomen zoals diverse wormachtige stadia

(de larve), een schijnbaar dood lichaam (de pop) en uiteindelijk de nieuwe geboorte van de kever. Zo dachten de priesters dat het met de zon ook was, aan het eind van de dag zakt de zon in de grond, ondergaat een mysterieuze herschepping of “khepru”. De volgende morgen rijst de zon uit de grond jong en hernieuwd als de God Khepri.

Dit geloof werd door de leraren en priesters verder ontwikkeld. Als de nederige scarabee en de machtige zon herboren kunnen worden vanuit de aarde nadat ze schijnbaar dood waren en dan een geheimzinnige metamorfose ondergingen, waarom zou dit niet mogelijk zijn voor de mensen? De

mens was verre van zo machtig als de zon maar toch niet zo nederig als de mestkever. Het

recept van hergeboorte of verrijzenis was dan om het te imiteren en zo juist mogelijk na te doen wat de mestkever doet, nadoen van de zon was moeilijker. Het meest cruciale om te imiteren was de pop toestand, wat de priesters inspireerde tot het complexe proces van de mummificatie. Naar alle waarschijnlijkheid is de mummie niets anders dan het imiteren van die pop toestand, een tijdelijke conditie om het dode lichaam te beschermen en te transformeren voor de hergeboorte.

De veelbelovende scarabee.

De Egyptenaren maakten het verschil tussen de oude mestkever die in de grond zinkt en de jonge mestkever die opstijgt in de lucht. Osiris, de Go van de dood werd geïdentificeerd als de oude kever. Zijn zoon Horus, de valk god, werd geïdentificeerd als de middagzon terwijl Kephri geassocieerd bleef met de jonge ochtendzon. In een tekst op één van de muren van de piramides in de 5e en 6e dynastie echter vinden we soms de combinatie van twee dieren, een soort hybride van een keverlijf met valken-vleugels, -poten en -staart. (fig. zie hierboven)

“Ik vlieg op als een vogel en licht als een kever;

Ik vlieg op als een vogel en licht als een kever naar de lege troon van uw schors, o Re!”

Scarabee amuletten

Vanaf dan werd de scarabee het meest krachtige symbool van de overwinning van het leven op de dood. Het begrafenissen boek van het nieuwe koninkrijk is aan deze rol toegewijd. Een samenvatting van de belangrijkste taken, het boek van “wat is er in de onderwereld” of Amudat, vindt men op de muur van Toetanchamon 's graftombe, achter het hoofd van de Farao. Het toont de zonneark zeilende op de nachtelijke zee. De zon is vertegenwoordigd als een kever, als de belofte van zijn wedergeboorte en zijn verrijzenis. Later, toen men

begon te geloven in een oordeel na de dood, voor het tribunaal van Osiris, kreeg de kever een nieuwe rol toebedeeld.

Een groot (3-10cm) amulet in de vorm van een mestkever werd met een gouden ketting of draad aan de hals van de mummie gehangen, niet enkel als teken van verrijzenis, maar ook als

vertegenwoordiger van de overledene om deze te helpen in zijn verdediging voor het hemelse tribunaal. Deze amuletten waren vaak gemaakt uit groenen steen zoals basalt, leisteen, jade etc., groen was een veelbelovende kleur. Op de vlakke onderzijde staan hiërogliefen met de tekst van een hoofdstuk uit het boek van de dood dat het hart van de moeder aanroept, waarschijnlijk het doel van deze amuletten.

De scarabee bleef de favoriete amulet gedurende de ganse Egyptische dynastieën en honderden tot duizenden van deze amuletten werden gevonden in de Egyptische ondergrond. Meestal werd er een formule gevonden op de onderzijde waardoor de kracht van de amulet belangrijk groter werd. Eén van de bekendste van deze formules is het “praenomen” van de farao Thutmosis III: Men Kheper Re. Deze moeilijk te vertalen formule betekent iets als “Re blijft en ontstaat, verborgen zowel als zichtbaar”.

Amenophis nagedachtenis amuletten

Sommige van deze kleinoden dienden ook als zegel om eigendommen te merken. Koningen en gewone lieden gebruikten deze kleine amuletten op een gelijkaardige manier. De rijken hadden ze in een gouden ring gemonteerd, de burgers rond hun hals aan een touwtje. We kennen ook grotere zegels van 5 à 12 cm, deze waren voor de koningen bestemd. De best gekende zijn dezen van Amenophis III (1391-1353 v. C.) welke gebruikt werden voor belangrijke gebeurtenissen in zijn rijk zoals zijn huwelijk met koningin Tiye.

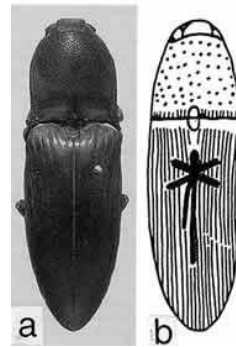
Ptah en Neith.

Ptah was een god van Memphis, de oude hoofdstad waar de farao's gekroond werden. Hij was oorspronkelijk een aardse God: ta was het Egyptische woord voor aarde. Ptah was ook een goddelijke ambachtsman. Deze twee eigenschappen stelden hem in staat om de man en de vrouw te modelleren uit klei, zoals de mestkever modelleert uit mest. De scarabee hiërogliefen kunnen ook gelezen worden als "ta", aarde of Ptah. In de latere Egyptische beschaving werd Ptah dikwijls als een oudere Khepri voorgesteld die op zijn hoofd een mestkever droeg die zijn naam schreef. Vandaar dat de scarabee een andere voorstelling was van Ptah, als was Ptah gedurende deze eeuw verward met Osiris, de God van de dood.

In diezelfde latere episode werd Memphis opnieuw de hoofdstad en Ptah herwon zijn vroegere heerschappij over Amun van Thebes. De Godin van Sais, een stad in de nabijheid van Memphis, Neith genaamd, was een zeer oude, half vergeten godheid, die eveneens aan belang herwon en zo in verband werd gebracht met Ptah. In de vroegste Egyptische geschiedenis was haar symbolische afbeelding eveneens een kever, waarschijnlijk een kniptor, *Lanelater notodonta*. Later werd deze kever vergeten en verward met de scarabee, die verondersteld werd mannelijk te zijn. Dus werd de kniptor ongeschikt gevonden voor een godheid en werd het symbool vervangen door een gier, want om duistere redenen werden gieren als vrouwelijk aanzien.

In de periode dat Ptah en Neith als het grote goddelijk paar aanzien werden, waren schrijvers en priesters veel woordspelingen aan het maken. Ze herinnerden zich dat een andere naam voor

Ptah Ten was, die in feite een andere oude god van de aarde was, en ook verward werd met Phah, daardoor werden de Egyptische religies ongewoon ingewikkeld. De naam Ten was belangrijk want hij was symmetrisch met Neith (Net): T-N en N-T. De schrijvers van deze periode schreven Ptah's (=Ten's) naam met de hiërogliefen van de scarabee (T) en van de gier (N), en de naam van Neith met de hiërogliefen van de gier (N) en de scarabee (T).

Lanelater notodonta.

Indo Europeanen

Oude Europa

In Minoan Kreta gebruikten boeren de ruw geboetseerde mestkevers, waarschijnlijk voor vruchtbaarheidsrituelen. Los van deze gegevens is de rol van de scarabee onduidelijk in de archaische en klassieke Griekse beschaving. Gedurende de latere Egyptische periodes werden dwergen toegewijd aan Ptah onder de naam pataeci, en velen van hen droegen scarabeeën op het hoofd. Waarschijnlijk kreeg onder die invloed, de scarabee de faam bij de Grieken als koning van de pygmeeën, hoewel de pygmeeën de dood vertegenwoordigden. Een verduidelijking kan zijn

dat scarabeeën in brede zin (Scarabeeën en vliegende herten werden min of meer door elkaar gehaald) belangrijk waren in de initiatie van krijgers (mogelijk omdat die krijgers de dood brachten). Zo werd de scarabee opgedragen aan Zeus, evenals de arend. Beide dieren bleken afwisselend de favorieten te zijn voor de koning der goden. Æsopus' fabel "De arend en de scarabee" is een getuigenis van de aardse twist tussen de mestkever en de arend, of beter tussen hun aanhangers. In deze fabel wint de scarabee, maar in werkelijkheid wint de arend en behoudt zo zijn symboolfunctie van Zeus waarvan hij de donder draagt. Deze fabel kan ook een herinnering zijn aan de late Egyptische periode, toen de scarabee en de gier (er zijn geen arenden in Egypte) verenigd werden in de naam van de grote god T-N en N-T (zie hoger).

Ondertussen werd de scarabee het onderwerp van spot en grapjes, de meest beroemde komen uit het blijspel "Vrede" van Aristophanes waar een boer naar de top van de Olympus berg vliegt gezeten op een reusachtige scarabee die steeds weer zijn coprophage houding aanneemt. Ondanks deze platvloerse manieren, bleef de scarabee zijn goddelijke natuur behouden en bereikt hij de troon van Zeus. Een andere sleutel tot de belangrijkheid van de scarabee kan zijn naam zijn, scarab (in het Grieks Kantharos) van de beker van Dionysus, waarin de zuivere wijn wordt geschonken om de "heilige dronkenschap" te bereiken. Dionysus bleek een relatie te zijn van Osiris, die zoals men vertelde de wijn introduceerde in Egypte. Zoals de heilige tranche is dronkenschap gerelateerd aan de krachten van de sjamanen die hemel, aarde en onderwereld verenigden. Dionysus had ook een nauwe band met Hephaistus, de god van het vuur. Wijn brandt, of geeft warmte als men het zo wil stellen en Hephaistus werd vaak dronken afgebeeld. Wel, Hephaistus werd door de Grieken verward met de Egyptische scarabee god Ptah.

Bij de Germanen was Thor (of Donar) de god van de donder, Odin was de oppergod. De hertkever werd toegewijd aan Thor, hij droeg niet enkel bliksem en donder maar ook vuur in de vorm van houtskool. Thor was berucht voor het in brand steken van strooien huizen, zo berucht dat namen die met vuur en donder te maken hebben nu nog vaak voorkomen in Duitsland.

India en Iran

In Europa zijn gegevens over de scarabee zeer zeldzaam, in dit deel van Azië vindt men nog minder. Het best kunnen we refereren naar het Indiase Gandharvas, een soort geesten die verschijnen als resultaat van de heilige drank Soma. Gandharvas lijkt goed op het woord Kantharos (van de scarabee en Dionysus beker), en Soma kan in verband gebracht worden met wijn. De Franse mytholoog Georges Dumézil vergeleek de naam Gandharvas met deze van centauren, wat ook lijkt op kantharos. Centauren en Gandharvas leken voor hem meer of min gelijk, mindere goden gerelateerd aan gewijde dronkenschap en mogelijk beide van sjamanistische afkomst. In het pre-Zorostrische Iran werd het Soma vervangen door Haoma, en plaatselijk vond met het vergelijkbare Gandharvas onder de naam Gandarevas.

Joods Christelijke cultuur.

Semitisch volk en de bijbel.

De Egyptische beschaving had zijn invloed in het gehele Midden-Oosten. De Feniciërs namen vlug de cultuur over en zo ook de scarabee als gelukbrenger hoewel, als hun eigen godheid, beeldden ze hem af met vier vleugels, dit was nooit gezien bij de Egyptische afbeeldingen. Voor de Carthagen, uit west Fenicië waren de scarabeeën nog belangrijker, men vond ze in alle graftomben. Als Egyptische scarabeeën beschikbaar waren werden ze in groot aantal ingevoerd in Carthago en zijn latere kolonies. Later werden de scarabeeën ter plaatse gemaakt. Sommige plaatsen zoals Sardinië waren erom befaamd. Het is waarschijnlijk vanaf Sardinië dat de Etrusken de gekerfde amuletten naar Rome brachten waar ze ten slotte hun religieuze betekenis verloren.

Het woord scarab komt niet voor in de Hebreeuwse bijbel. De joodse auteurs wilden waarschijnlijk dit symbool van de oude vijand Egypte niet noemen. Hoewel in de Griekse vertaling van de bijbel (Septuagint) het woord kever te vinden is (Habakkuk 2:11)

“For the stone shall cry out of the wall, and the beetle out of the timber shall answer it.”

“De stenen schreeuwen het vanuit de muur, en de balken (kevers) vallen hun bij vanuit de gebinten”

Christelijke auteurs.

Het vers van Habakkuk zou hier niet aangehaald zijn mocht Sint Ambrosius van Milaan hier geen verhandeling over gemaakt hebben. Bij vijf gelegenheden alludeerde deze kerkvorst naar op deze tekst en vergeleek Jezus Christus met de kever van Habakkuk. Ander Christelijke auteurs (St. Augustijn, St. Cyriel van Alexandria, etc) maakten gelijkaardige vergelijkingen. Dit zijn de meest duidelijke getuigenissen van de invloed van de Egyptenaren op de christelijke religie. Er kan ook invloed zijn uit latere Egyptische geloofsovertuigingen bvb. Door Horapollon die de scarabee beschreef als “geschapen” met dezelfde Griekse woorden “monogenes” en gebruikt in Johannes 3:16, doelende op Christus.

Modern Europa

In Duitsland, bleef de aanbidding van de scarabee in de vorm van een vliegend hert het langste bestaan, de vergelijking Christus = Scarabee werd algemeen aanvaard. De Duitse schilder A. Dürer associeerde het vliegend hert in verschillende schilderijen met Christus en maakte een beroemd aquarel van deze kever (zie afbeelding). De Jezuïet Athanasius Kircher (1602-1680) aarzelde niet om

dezelfde vergelijking te maken, refererend naar St. Ambrosius en psalm 22:6.

“Maar ik ben maar een worm, en geen mens” waarin men worm kan vervangen door kever. Hij beweerde zelfs dat de scarabee het “Prima materia” was uit het grote werk der alchemie. Deze mening werd gedeeld door sommige alchemisten zoals Michael Maier (1566-1622), die verklaarde in zijn werken dat de zogenaamde filosofische steen, product van het grote werk, niets anders was dan Christus, levend terug uit de dood gekomen, de belofte van de verrijzenis van alle mensen. Misschien worden scarabeeën en andere kevers bij gelegenheid nog gebruikt als ornamenten (zoals in de Art nouveau juwelen en onlangs nog in het koninklijke paleis in België door Fabre) als restanten van dit oude geloof dat ons terugleidt naar de Egyptenaren en de paleolithische sjamanen.

Bibliografie

Ben-Tor D., *The Scarab: A reflection of Ancient Egypt*. The Israel Museum, 1989. [very nice small book lavishly illustrated, one of the best on the subject]

Blankenberg-van Delden (C.), *The large commemorative scarabs of Amenhotep III*. E.J. Brill, Leiden, 1969.

Boas G., *The Hieroglyphics of Horapollo*. Bollingen Series XXIII. Pantheon Books, New York, 1950. [two short chapters on scarab]

Brunton G., *Qau and Badari I*. British School of Archaeology in Egypt & Bernard Quaritch, London, 1927. [drawings of Middle Kingdom scarabs]

Budge E.A.W., *The mummy: A handbook of Egyptian funerary archaeology*. 2nd edition, 1925. Reprints: KPI, London and New York, 1987, and Dover, New York, 1990. [interesting chapters on scarabs]

Fairman H.W., *Notes on the alphabetic signs employed in the hieroglyphic inscriptions of the temple of Edfou*. *ASAÉ*, 43, 1943, p. 193-310. [so-called "cryptography" and "acrophony": alphabetic values of the scarab sign]

Fairman H.W., *Introduction to the study of Ptolemaic signs and their values*. *BIFAO*, 43, 1945, p. 51-138. [same subject]

Faulkner R.O., *The ancient Egyptian Pyramid Texts*. Oxford University Press, Oxford, 1969. [many texts quoting the

Martin G.T., *Scarabs, cylinders and other ancient Egyptian seals: A checklist of publications*. Aris & Phillips Ltd, Warminster, 1985. [important reference]

Newberry P.E., *Ancient Egyptian scarabs*. London, 1905. Reprint: Ares Publishers Inc., Chicago, 1979

Petrie W.M.F., *Diospolis parva. The cemeteries of Abadiyeh and Hu*, 1898-9. *British School of Archaeology in Egypt & Bernard Quaritch*, London, 1901. [some scarabs]

Petrie W.M.F., *Scarabs and cylinders with names*. *British School of Archaeology in Egypt & Bernard Quaritch*, London, 1917. Reprint: Aris & Phillips Ltd, Warminster, 1978.

Petrie W.M.F., *Buttons and design scarabs*. *British School of Archaeology in Egypt & Bernard Quaritch*, London, 1925. Reprint: Aris & Phillips Ltd, Warminster, 1982.

Petrie W.M.F., Wainwright G.A. & Gardiner A.H., *Tarkhan I and Memphis V*. *British School of Archaeology in Egypt & Bernard Quaritch*, London, 1913. [oldest scarab artefact found in Egypt]

Petrie W.M.F., *Historical scarabs*. London, 1889. Reprint: Ares Publishers Inc., Chicago, 1976

Piankoff A. & Rambova N., *The tomb of Ramesses VI*. *Bollingen Series*, XL, 1. Pantheon Books, New York, 1954. [important book giving texts and

scarab and other beetles]

Giveon R., Egyptian scarabs from Western Asia from the collections of the British Museum. *Orbis Biblicus et Orientalis. Series Archaeologica*, 3. Universitätsverlag, Freiburg, and Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1985.

Hall H.R., Catalogue of Egyptian scarabs, etc., in the British Museum. Vol. I: Royal scarabs. British Museum, London, 1913.

Hanski I., Are the Pyramids deified dung pats? *Trends in Ecology and Evolution*, 3(2), 1988, p. 34-35. [the scarab is a dung beetle!]

Hart G., A dictionary of Egyptian gods and goddesses. Routledge & Kegan Paul, London, Boston and Henley, 1986. [chapter on Khepri and other gods]

Hayes W.C., The scepter of Egypt. Vol. I-II. Metropolitan Museum of Art, New York, 1990. [passages and fine illustrations on scarabs]

Hope F.W., Observations on some mummified beetles taken from the inside of a mummied Ibis. *Trans. ent. Soc. London*, III, 3, p. 191-193, 1842.

Hornung E., The valley of the kings: Horizon of eternity. Timken Publishers, New York, 1990. [drawings and color pictures, some on scarabs]

Kadish G.E., The scatophagous Egyptian. *The Society for the Study of Egyptian Antiquities Journal*, Toronto, 9 (4), 1979. [again: the scarab is a dung beetle]

illustrations of all the "underworld" texts, where the scarab often plays an important role]

Piankoff A. & Rambova N., The shrines of Tut-Ankh-Amon. *Bollingen Series XL*. 2. Pantheon Books, New York, 1955. Reprint in paperback: Princeton University Press, Princeton, 1977. [some interesting representations of scarabs]

Piankoff A. & Rambova N., Mythological papyri. *Bollingen Series, XL*, 3. Pantheon Books, New York, 1957. [the same]

Tufnell O. [with contributions by G.T. Martin and W.A. Ward], *Studies on scarab seals*, vol. II. Scarab seals and their contribution to history in the early second millennium B.C. Aris & Phillips Ltd, Warminster, 1984.

Ward W.A., *Studies on scarab seals*, vol. I. Pre-12th dynasty scarab amulets. Aris & Phillips Ltd, Warminster, 1978.

Wilkinson A., *Ancient Egyptian jewelry*. Methuen & Co. Ltd, London, 1971. [fine scarabs in precious stones]

Wilkinson R.H., *Reading Egyptian art*. Thames & Hudson, London, 1992. [paragraph on scarab]